

KAN GRUNDLAGET FOR FASTLÆGGELSE AF § 3 STATUS KLARLÆGGES BEDRE?

STØTTET AF

Promilleafgiftsfonden for landbrug

Oplæg til diskussion om, hvorvidt grundlaget for afgørelser om, hvornår naturbeskyttelsen indtræder kan og skal forbedres.

Artiklen er udarbejdet i et samarbejde mellem Christina Weidick Kærsgaard, AgriNord og Winnie Heltborg Brøndum, SEGES i 2014, redigeret i 2. udgave 2015.

I forvaltning af VVM-regler og miljøgodkendelse af husdyrbrug, skal hensynet til § 3- naturen varetages. I husdyrloven har der siden 2007 været vedtaget konkrete beskyttelsesniveauer for en delmængde af de § 3 beskyttede arealer. Samtidigt har folketinget vedtaget et forbud mod gødskning og sprøjtning af § 3 beskyttede arealer, der ellers lovligt har kunnet gødes og sprøjtes. Forbuddet træder i kraft fra 2017.

Dette har medvirket til en øget retsvirkning af naturregistreringerne både for lodsejere og nærliggende erhvervsvirksomheder, hvilket må forventes at kunne give anledning til flere sager, hvor § 3 status anfægtes.

Kan vi indsamle og underbygge den erfaringsbaserede viden om natur og naturbeskyttelse, med naturvidenskabelig viden og derved opnå en bedre klarhed i afgørelserne? Og er det muligt på det grundlag at skabe klarer retningslinjer for, hvordan registreringerne bør foretages for at sikre bedste faglige grundlag for en afgørelse.

Indhold:

- [Sammenfatning](#)
- [Naturbeskyttelseslovens § 3](#)
- [Ny retsvirkning](#)
- [Klager over afklaringer af § 3-status grundet uenighed om skøn og dokumentation for](#)

naturtyper

- Manglende krav til metode og dokumentation
- Natur- og Miljøklagenævnets praksis
- Naturtypeklassifikation og status
- Plantesamfund
- Naturtypen overdrev som eksempel for bedre fastlæggelse af status
- Artslistesammenligning fra overdrev
- Metode
- Uddrag af analyseresultaterne
- Konklusioner
- Noter og baggrundsviden
- Litteratur

SAMMENFATNING

Der er ikke præcise definitioner af naturbeskyttelseslovens § 3 beskyttede naturtyper. Der er ingen krav til hvilken metode kommunerne skal anvende til løbende at opdatere den vejledende registrering og ikke mange angivelser i vejledninger om administration af naturbeskyttelseslovens § 3, af hvad en afgørelse, som er retlig bindende for lodsejere skal rumme.

Naturbeskyttelseslovens naturtyper er vejledende registreret. Beskyttelsen medfører at der ikke må foretages ændringer i tilstanden af naturbeskyttelseslovens beskyttede naturtyper, mens hidtidig drift kan fortsættes. Beskyttelsen er gennemført uden kompensationer eller er erstatning under henvisning til at der er tale om registreringen uden umiddelbar retsvirkning. Det følger af lov og vejledninger med videre, at det ikke er afgørende for beskyttelse om et areal er registreret, det afgørende er, om de faktiske forhold på arealet på tidspunktet for indgrebet opfylder de nødvendige kriterier for at være en beskyttet eng. Arealer kan "vokse" sig ind i og ud af beskyttelsen.

Der forligger ikke mange afgørelser, der forholder sig til hvordan det afgøres mere præcist hvornår beskyttelsen er indtrådt, afgørelserne hviler på tilsynsmyndighedens skøn og tolkning af naturtypebeskrivelserne og dokumenteres ved artslisters indsamlet efter helt forskellige metoder og grundighed. Det er meget vanskeligt at lave sammenligninger og drage videnskabelige konklusioner baseret på det grundlag.

Konsekvenser er at det fortsat er meget uklart, hvornår det vurderes at beskyttelse indtræder på de forskellige naturtyper.

Der er ikke konsensus i definitioner og anvendelse af typiske eller karakteristiske arter. Der findes ikke udtømmende beskrivelser af arter, der skal forekomme på et f.eks. et § 3 beskyttet overdrev for der er tale om et overdrev og ingen lister over arter der ikke bør forekomme.

Videnskabelige undersøgelser fra Århus universitet, DCE af mere velafgrænsede danske plantesamfund i moser og enge viser, at der ikke findes arter som altid og kun findes i bestemte

af de undersøgte plantesamfund, hvorfor forekomsten af enkeltarter ikke med sikkerhed kan bekræfte tilstedeværelsen af et plantesamfund. Udfordringen bliver kun større hvis plantesamfundet er mere bredt defineret.

Kan vi alligevel skabe større klarhed over hvad den typiske overdrevsvegetation er og hvornår den er sammenhængende ved at koncentrere os om de oplistede arter i registreringsvejledningen økologisk præferencer mv. og på den baggrund definere et "Økologisk rum" ved kombinationer af betydende miljøvariable for en typisk overdrevsvegetation?

Et sådant rum muliggør sammenligninger af artslistes, og vurderinger af om det vegetationsmæssige kriterium for overdrev er opfyldt, uafhængigt af komplette artslistes og af om artssammensætningen er den samme som i vejledningen.

Vi har i denne artikel gjort et indledende forsøg på netop at fastsætte mere videnskabeligt baseret grundlag for afgørelser af hvornår en beskyttelse indtræder. Samtidig vil vi appellere til at, der i lyset af den udvidede retsvirkning fra central hold arbejdes for at præcisere kravene til dokumentation for skønnet og en bedre præcisering af hvornår beskyttelse indtræder.

[Til top](#)

NATURBESKYTTESLOVENS § 3

Indledningsvis opridses den nuværende beskyttelse efter naturbeskyttelseslovens § 3, som har været gældende siden lovens ikrafttræden i 1992, dog med en ændring af definitionen af overdrev i 2004. Moser, søer, heder mv. var allerede beskyttede inden 1992. Loven har således været gældende i en længere årrække, og fastlægger et forbud mod tilstandsændringer på de omfattede arealer, medmindre der opnås dispensation.

Afklaring af et areals status i henhold til naturbeskyttelseslovens § 3 tager udgangspunkt i om arealet opfylder de biologiske kriterier for at være en beskyttet naturtype.

Naturtyper, der er omfattet af § 3, er angivet i selve lovteksten og i lovens bekendtgørelse om beskyttede naturtyper. Der er ikke givet en præcise definitioner. I lovens forarbejder, i cirkulærer og vejledninger til loven samt i praksis (domstolsafgørelser, klagenævnsafgørelser samt 1. instans afgørelser) kan man finde naturtyperne beskrevet ved en række karakteristika og ikke udtømmende artslistes.

Beskrivelserne af de beskyttede naturtyper i ovennævnte kilder er kortfattede og generelle. Der findes kun få anvisninger til hvordan den ene naturtype skelnes fra en anden, og forholdet beskrives som af underordnet betydning, idet forbuddet mod tilstandsændring gælder uafhængigt af naturtype og forskellige kombination af naturtyper, hvis størrelseskravene er opfyldt. Beskrivelserne er ikke udformet med øje for de markante konsekvenser, der følger af lov om godkendelse mv. af husdyrbrug. Efter denne lov er der markant forskel i retsvirkningen af eksempelvis en eng og hede.

I konsekvens af de kortfattede og generelle beskrivelser af naturtyperne er der også begrænset og utilstrækkeligt grundlag for at trække en klar linje mellem beskyttede og ikke-beskyttede

arealer.

Af registreringsvejledningen fremgår det:

at de defineres ud fra en konkret vurdering på baggrund af en række kriterier. Hovedvægten vil oftest ligge på vegetationen, men også jordforhold, fugtighedsforhold, beliggenhed og nuværende og tidligere drift vil indgå i vurderingen af, om et areal er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3.

Afklaring af om et givent areal er beskyttet natur er således en skønsmæssig vurdering med stor rummelighed i skønnet, skønnet påhviler tilsynsmuligheden.

Afklaringen forudsætter en dokumentation for at arealet opfylder de biologiske kriterier, idet kriterierne danner grundlag for vurderingen af status.

Dette er også beskrevet i vejledningen om § 3 (2009) i afsnittet om administration af § 3. Her står, side 19, mere specifikt at det i forbindelse med registrering af naturtyper, for at undgå tvivl om registreringens grundlag, er vigtigt, at der ved besøg på de enkelte naturtyper indsamles så mange oplysninger om arealet som mulig f.eks. i form af fotos og plantelister, som kan supplere andre kilder som f.eks. flyfotos og kort. Den indsamlede dokumentation er også nødvendig for at kunne begrunde afgørelsen.

Vejledningen fra 2009 er i øvrigt ikke særligt uddybet omkring situationen, hvor kommunerne træffer en konkret afgørelse, som er retlig bindende for lodsejere, og som træder i stedet for den vejledende registrering se, bl.a. [NMK-510-00212](#).

Vejledningen mangler f.eks. angivelser af, at dyrkningshistorien skal klarlægges. Dette er nærmest kun nævnt side 25 om vurdering af sager om overtrædelse. Fastlæggelsen af dyrkningshistorien er for eksempel et afgørende kriterium for beskyttelse af fersk eng og burde beskrives mere uddybende i vejledningen. Bemærk, at hvis man følger vejledningens anvisninger, får man ikke nødvendigvis dokumenteret og begrundet afgørelser i et omfang, så forvaltningslovens kap. 5 og 6 om partshøring på oplyst grundlag kan overholdes. Vejledningen er ikke udarbejdet med dette som primær fokus, hvilket kan undre da vejledningen specifikt retter sig mod administrationen af naturbeskyttelseslovens § 3.

Fra [NMK-510-00212](#)

"Det følger af forvaltningslovens § 19, at hvis en part i en sag ikke kan antages at være bekendt med, at myndighederne er i besiddelse af bestemte oplysninger vedrørende sagens faktisk omstændigheder, må der ikke træffes en afgørelse, før myndighederne har gjort parten bekendt med oplysningerne og givet denne lejlighed til at fremkomme med en udtalelse. Dette gælder dog kun, hvis oplysningerne er til ugunst for den pågældende part og er af væsentlig betydning for sagens afgørelse. Forvaltningslovens bestemmelser om forudgående

partshøring har til formål at medvirke til at sikre, at afgørelsen får det materielt rigtige indhold.”

Upræcis dokumentation ved manglende afdækning af dyrkningshistorien eller artlister, der ikke er komplette og/eller repræsentative kan lede forkerte afgørelser baseret på ufuldstændigt/utilstrækkeligt grundlag, se eksemplet fra Jammerbugt Kommune Uddrag af analyseresultaterne nedenfor.

[Til top](#)

NY RETSVIRKNING

I 2006 blev visse beskyttede naturtyper af en eksakt defineret minimumsstørrelse indarbejdet i Husdyrloven. Begrundelsen herfor var, at de blev defineret som kvælstoffølsomme og skulle beskyttes mod påvirkning af kvælstof fra landbrugsproduktion. Siden har disse naturtyper indgået som faktum i afgørelser efter husdyrloven og udløser en række vilkår til anlæg og drift af husdyrproduktion. Med denne lov har visse arealer beskyttet efter § 3 i naturbeskyttelsesloven fået en ny retsvirkning. Før Husdyrloven indgik § 3 beskyttede arealer også i VVM-sagerne, men ikke på samme kategoriske måde.

I 2011 blev Husdyrloven ændret med en markant skærpelse i forhold til § 3-arealer til følge.

Med vedtagelsen, i februar 2015, af et forbud mod gødskning og sprøjtning på § 3 arealer og Naturplan Danmark i februar i år kommer der yderligere fokus på naturarealerne og nye konsekvenser for den landbrugsmæssige drift og i forhold til planlægning.

De nye retsvirkninger af § 3-beskyttelsen er fastsat uden man samtidigt har haft fokus på at skabe fornøden retssikkerhed ved at vedtage mere entydige definitioner af naturen eller i det mindste ved at vedtage grundlæggende retningslinjer for dokumentationen ved fastlæggelse af beskyttelsesstatus.

[Til top](#)

KLAGER OVER AFKLARINGER AF § 3-STATUS GRUNDET UENIGHED OM SKØN OG DOKUMENTATION FOR NATURTYPER

Den upræcise definition af natur og kommunernes skønsmæssige vurdering og dokumentation for naturtype og dens afgrænsning er ofte årsag til klager til Natur- og Miljøklagenævnet over kommunale § 3-afgørelser.

Den øgede retsvirkning sammenholdt med, at de foreløbige kommunerapporter efter § 3-opdateringen i forbindelse med Naturstyrelsens serviceeftersyn viser et øget naturareal, må forventes at kunne give anledning til flere klagesager om arealernes status.

[Til top](#)

MANGLENDE KRAV TIL METODE OG DOKUMENTATION

Der er intet krav til, hvilken metode kommunerne skal anvende til løbende at opdatere den vejledende registrering af § 3 arealerne. Der er heller ikke formuleret specifikke krav til dokumentation for naturtypen ved egentlige afgørelser. Dog gælder forvaltningslovens kapitel 6 om begrundelser.

DCE har i 2007 udviklet et naturtilstandsvurderingssystem som er et frivilligt redskab til bl.a. at beskrive naturtilstanden i § 3-områder. Naturtilstandsvurderingssystemet er dog ikke fremstillet med henblik på at afgrænse naturtyper, men med henblik på at fremstille et enkelt og ensrettet system, der kan anvendes til at vurdere naturarealers biologiske tilstand, forvaltningsbehov m.m. Dette system er i en tilrettet og simplificeret form anvendt i [opdateringen af den vejledende § 3-registrering](#).

[Til top](#)

NATUR- OG MILJØKLAGENÆVNETS PRAKSIS

I praksis stadfæstes afgørelser om natur i stort omfang ved Natur- og Miljøklagenævnet, hvor man accepterer ufuldstændige artslistes, uden angivelser af arternes hyppighed eller udbredelse som dokumentation. Dette må anses for en konsekvens af, at der hverken forelægger krav til dokumentation eller normer for skønnet. Typisk accepterer Natur- og Miljøklagenævnet et udfyldt feltregistreringsskema i henhold til Tekniske Anvisninger, som omtales som praksis i kommunerne. Dette kan imidlertid ikke altid anses for en fyldestgørende dokumentation for de vegetationsmæssige kriterium, særligt da der ikke er specifikke krav metoden for udfyldelse.

Erfarne natursagsbehandlere finder det i mange tilfælde forholdsvist enkelt, at skønne om et areal er beskyttet, og hvilken naturtype det er. Men skøn kan være vanskelige at formidle og derfor tilsvarende svære at forstå. Dette kan skabe usikkerhed i retsfølelsen hos borgere, for hvem beskyttelsen har konsekvens. Tilsyneladende lægger Natur- og Miljøklagenævnet i ikke ringe grad kommunens biologers vurdering til grund. Borgeren oplever derfor, at det snarere er borgeren, der har bevisbyrden for, at der ikke er § 3 status end at det er myndigheden, der skal bevise § 3 status.

På nogle arealer er skønnet særligt vanskeligt. F.eks. ved ny-registreringer, hvor et areal, der tidligere har været under dyrkning, har udviklet sig til natur i en grad så det er omfattet af beskyttelse. Denne proces fra ikke-natur til natur sker gradvist, og hvor arealet vil udvikle sig fra en ringe naturtilstand mod en bedre. Men præcis hvor i forløbet i denne proces, at arealet skifter fra ikke være omfattet af § 3 til at være omfattet, er ikke beskrevet nogen steder, og afgørelserne om § 3 status i kommunerne, hviler således på en tolkning af

naturtypebeskrivelserne i naturbeskyttelsesloven.

En stigende anvendelse af naturtilstandsvurderingssystemet, hvor data for naturarealer kan registreres på en enkel og ensartet og reproducerbar metode, har givetvis, medvirket til en stigende ensartethed i naturregistreringerne. Men anvendelse af systemet er ikke påkrævet og systemet kan anvendes på forskellige niveauer. Selv den mest grundige metode for dataindsamling, vil dog ikke med sikkerhed give et repræsentativt billede af artsindholdet på hele arealet fordi der med systemet er fokus på arealets potentiale og ikke repræsentative tilstand, og fordi der kun indsamles komplette artslistor for ca. 79 m² på den bedste del af arealet (i de fleste tilfælde kun maksimal 3 % af arealet).

Systemet er ikke fremstillet med det specifikke formål at kunne klassificere naturtyper eller afgøre beskyttelsesstatus for et areal. Der er med udviklingen af systemet ikke gjort forsøg på at fremstille lister over indikatorarter, der kan anvendes som skillearter mellem naturtyper eller vurderet og fastlagt retningslinjer for ved hvilket niveau naturbeskyttelse indtræder. En ukritisk anvendelse af systemet til et bredere formål end tiltænkt, kan derfor skabe mere forvirring end klarhed. Se nærmere i artiklen "[Ny-registrering af overdrev og naturtilstandsvurderingssystemet](#)".

Det er således heller ikke med baggrund i kommunernes anvendelse af naturtilstandsvurderingssystemet muligt at foretage egentlige kvalitative analyser af registreringer eller afgørelser og på den baggrund skabe klarhed over hvornår naturen "indtræder" eller "udtræder". Eller mere præcist, hvornår det skønnes naturen omfattes af beskyttelse, om niveauet flytter sig i en eller anden retning, er indsnævret eller udvidet og om grundlaget for skønnet forvaltes ensartet på tværs af landet.

Kan vi underbygge den erfaringsbaserede viden om natur og naturbeskyttelse, med naturvidenskabelig viden samt inddragelse af lovgrundlaget og derved opnå en bedre klarhed i afgørelserne?

[Til top](#)

NATURTYPEKLASSIFIKATION OG STATUS

Ved registrering efter naturbeskyttelsesloven gælder det, ifølge registreringsvejledningen fra 1993, at hovedvægten oftest lægges på de vegetationsmæssige kriterier, men at faktorer som bl.a. fugtighed, jordbund, drift/pleje, og landskab også vil indgå i vurderingen.

Når man skal vurdere om et areal hører til en af de naturtyper, der er omfattet af naturbeskyttelsesloven, skal arealet i princippet både klassificeres til plantesamfund og vurderes i forhold til de øvrige faktorer om det er omfattet af beskyttelse. Derudover er afgrænsningen vigtig, da arealets størrelse også er afgørende for om arealet er omfattet af loven og for retsvirkningen af beskyttelsen. Der skal herved også tages hensyn til mosaikreglen og funktionel sammenhæng, men det ændrer ikke på det basale behov for forbedret grundlag for at fastslå beskyttelsesstatus.

[Til top](#)

PLANTESAMFUND

Et plantesamfund kan defineres som en samling af bestemte plantearter, der kan vokse mellem hinanden, idet de stiller nogenlunde ensartede økologiske krav og samtidig fylder hver sin økologiske **niche**. Et plantesamfund defineres ved sin artssammensætning. Plantesamfundene findes ikke som afgrænsede og veladskilte enheder i naturen, men derimod snarere som løst og mere eller mindre arbitrært afgrænsede grupperinger langs med kontinuerte gradienter i de betydende miljøforhold (fx jordbund, næringsstof, lys, vand, pH, salt og forstyrrelse).

Klassifikation vil ikke være en facitliste, men eftersom planterne i væsentlig grad er gode indikatorer for de øvrige kriterier som jordbund, drift og hydrologi og derfor også i en vis grad vil kunne anvendes som indikatorer for disse, er veludførte/komplette artslistes, hvor det er muligt at klassificere vegetationen til et plantesamfund, dog et vægtigt argument. Et vægtigt argument, som sammen med konkret viden om driftshistorie, geomorfologi og hydrologi kan bruges til at afgøre hvilken naturtype man har med at gøre, og om den er beskyttet af lovgivningen.

Der findes mange metoder til at indsamle artslistes og klassificere plantesamfund. Se f.eks.

i DMU-rapporten "**Danske plantesamfund i moser og enge**", hvor man ved en analyse af artslistes fra NOVANA, DEVANO og DANVEG for en lang række ferskvandspåvirkede naturtyper har fremstillet en model til bestemmelse/klassifikation af plantesamfund.

Plantesamfundene er kortlagt og bestemt, primært til habitatnaturtyper men også andre enge eller ubeskyttet natur, bl.a. ved at vurdere og kombinere arternes specificitet og konstans til en indikatorværdi for arten. Specificitet betyder at arterne især (specificitet) er at finde i det pågældende plantesamfund sammenlignet med andre og konstans betyder at arterne normalt er at finde i plantesamfundet. Arter med høj specificitet og konstans får tildelt en højere indikatorværdi for plantesamfundet.

Resultaterne fra rapporten viser at der ikke findes arter som altid og kun findes i bestemte af de undersøgte plantesamfund, hvorfor forekomsten af enkeltarter ikke med sikkerhed kan bekræfte tilstedeværelsen af et plantesamfund. Artslistes blev også sammenlignet med Habitatnaturtypeklassifikationssystemets *karakteristiske* arter og erfaringerne fra DCEs undersøgelser i faglig rapport nr. 728 fra 2009, viste at den største styrke i klassifikationen lå i **andelen** af karakteristiske arter for de artsfattigste plantesamfund og **antallet** for de artsrigeste plantesamfund.

Undersøgelserne blev brugt til en model, Mosemodellen, der på baggrund af en artsliste kan "beregne" hvilket plantesamfund artlisten tilhører og med hvilken sikkerhed. Analysen fra rapporten viser også hvorledes arterne det samme plantesamfund og forskellige plantesamfund henholdsvis klumper sig sammen og spredes langs gradienter af betydende miljøforhold.

Tilsvarende modeller findes imidlertid ikke for naturbeskyttelsesloven. Plantesamfundene på naturarealerne i registreringsvejledningen til naturbeskyttelsesloven er alene beskrevet mere eller mindre fyldige artslistes over arter med betegnelser som "mere karakteristiske" og "typiske"

arter, for overdrev endda om samme artsliste. Der er dog ikke givet nogen definition af betegnelserne i vejledningsmaterialet eller i lovgivningen. Definitionerne er lidt forskellige alt efter hvilken anden litteratur i øvrigt man konsulterer.

De karakteristiske arter defineres i [den danske fortolkning af habitatdirektivets guidelines](#), som nedenfor:

”De *karakteristiske arter* er listet og markeret med *kursiv* for hver naturtype. Det er arter, hvis tilstedeværelse viser, at et areal med meget stor sandsynlighed hører til den relevante naturtype, idet forskning i naturtyper har vist at disse arter er snævre i deres forekomst, og altså kun eller især træffes i den naturtype, som de er karakteristisk art for.”

En tilsvarende forskning i § 3 beskyttede naturtyper er, os bekendt, aldrig foretaget og der er heller aldrig fremstillet tilsvarende lister over *karakteristiske arter* for typerne.

Betegnelsen ”typiske arter” fortolkes ofte mere bredt, og dækker over alle arter, der normalt forekommer og/eller kan forekomme i den naturtype de er kaldes typiske for. Men der er ikke konsensus i anvendelsen.

Naturtyperne i naturbeskyttelsesloven er løst beskrevet snarere end præcist defineret, og en type omfatter for eksempel flere af de beskrevne plantesamfund i DCEs rapport samtidigt. Der vil derfor naturligt kunne forekomme flere forskellige arter i de enkelte naturtyper. Omvendt vil arterne også samlet set have en bredere ”forekomst-sandsynlighed”. Det vil sige de forekommer i flere forskellige naturtyper og på lign. arealer. Der kan derfor være god videnskabelig logik i at anvende en anden betegnelse og ved klassifikation korrigere for usikkerheden ved at øge kravet til antallet af *typiske arter* før der er god sikkerhed for korrekt klassifikation.

Klassifikation efter naturbeskyttelsesloven bygger på en lang naturhistorisk tradition for at beskrive den ”interessante” natur. Det betyder at beskrivelser af de mere kulturpåvirkede naturtyper og uomfattede/ubeskyttede arealer som græsmarker, intensive kulturrenge, opgivne marker, forladte råstofgrave og næringsbelastede plantesamfund er overfladiske eller fraværende. I praksis kan det derfor være meget vanskeligt at foretage en entydig adskillelse af beskyttede naturtyper og ubeskyttede kulturpåvirkede naturtyper og administration efter loven rummer et væsentligt skøn.

Helt grundlæggende bør det dog være således at de arter, der benyttes til at dokumentere en naturtypes tilstedeværelse, bør være de arter, der er særligt knyttet til arealer med de økologiske og driftsmæssige vilkår, som naturtypen er beskrevet ved.

[Til top](#)

NATURTYPEN OVERDREV SOM EKSEMPEL FOR BEDRE FASTLÆGGELSE AF STATUS

For overdrevene gælder det efter lovændringen i 2004 at hovedvægten skal ligge på de botaniske kriterier. Til identifikation af en naturtype, som f.eks. et overdrev, baseret på vegetationen bør i princippet anvendes arter med så snævre økologiske præferencer for naturtypen, at man har en god sikkerhed for identifikation. Der findes dog meget få arter, eller ingen arter, der er så snævre i deres økologiske amplitude, at de kun forekommer på overdrev og samtidigt så udbredte at de altid forekommer på et overdrev. Mange af de arter, der findes på overdrev, forekommer også i andre naturtyper, på brakmarker i vejgrøfter og lignende, lige som arter fra andre naturtyper, successive stadier osv. kan forekomme på overdrevene. Djævelsbid, hjertegræs og vellugtende gulaks vokser også i enge og moser, tandbælg og bølget bunke i heder og vild merian og smuk perikon i lyse skove.

Mange af de arter, der vokser på overdrev har således ret brede økologiske præferencer, og kan ikke særligt sikkert bekræfte at voksestedet er et overdrev. Omvendt er der selvfølgelig heller ikke arter, der specifikt og altid forekommer på alle type arealer, der ikke er overdrev og derfor kan afkræfte om et areal er et overdrev.

Uden adgang til egentlige udtømmende lister, er det i stedet en mulighed at analysere artslisten fra et registreret areal og på den baggrund vurdere om arterne på overbevisende vis har præference for overdrev som voksested.

Det vil, for overdrevenes vedkommende, sige: lyselskende og tørkeelskende urter (både græsser og bredbladede urter). Der skal være tale om nøjsomme arter, som er tilpasset græsning (eller høslæt), og som er betingede af en vis driftsmæssig kontinuitet jf. 30-50 års angivelsen, med meget begrænset eller ingen gødskning. Arter tilpasset afgræsning er f.eks. lave vækster og rosetplanter i modsætning til konkurrenceplanternes voldsomme oprette vækst.

Det er nødvendigt at inddrage hele sammensætningen af arter for at vurdere arternes indikation af vækstforhold og opnå sikkerhed for at der er tale om et overdrev. jf. [OVERDREV, ENGE OG MOSER, Håndbog i naturtypernes karakteristik og udvikling samt forvaltningen af deres biodiversitet](#).

En undersøgelse udarbejdet af SEGES af registreringsvejledningens karakteristiske/typiske overdrevsarter har således vist at listen primært dækker over arter fra med en moderat til høj artsscorer, der indikere begrænset kulturpåvirkning se bilag 1 i artiklen "[Ny-registrering af overdrev og naturtilstandsvurderingssystemet](#)".

Selvom der ikke er et klassifikationssystem, der præcist kan klassificere naturbeskyttelsesloven naturtyper og der mangler artlister og dermed sammenligningsmuligheder med ubeskyttede kulturprægede arealer, bør det være muligt at skabe en større klarhed over hvornår det vurderes at beskyttelsen indtræder ved at forsøge at sammenligne data om arter fra lovgrundlag, videnskabelig litteratur og indsamlede erfaring og artslistes fra registrerede overdrev og uddrage konklusioner herfra.

En betingelse for dette arbejde vil være at det fremadrettet tilsigtes at fastsætte retningslinjer for dokumentation for naturtyperne, der sikrer at det er muligt at sammenligne naturarealer på tværs efter objektive og ensartede kriterier og derved opnå mulighed for et statistisk sammenligningsgrundlag. Naturtilstandsvurderingssystemet udviklet af DMU, nu DCE, kan ikke uden forudgående tilretning/tilpasning eller præcisering bruges til dette.

[Til top](#)

ARTSLISTESAMMENLIGNING FRA OVERDREV

Nedenfor har vi på forskellig vis sammenlignet artslistes fra litteratur og sager om registrering af overdrev. DCE-rapporten anvender Ellenbergs indikatorværdier, lister over karakteristiske arter for habitatnaturtyperne og en stor mængde indsamlede artslistes til deres klassifikation.

Vore dataanalyser er begrænsede af datatilgængelighed og ønsket om ikke at skabe ringslutninger i argumentationen ved på forhånd at "beslutte" hvilke artslistes, der er repræsentative for overdrev. Der er alene tale om forskellige forsøg på sammenligning og perspektivering, med henblik på at åbne diskussionen om der kan skabes bedre retningslinjer for dokumentation og afgørelser om hvornår beskyttelsen indtræder og ikke et ønske om at fremstille et egentligt klassifikationssystem.

Lovgivningens anvisninger over typiske/mere karakteristiske arter er ikke fuldstændige, ligesom der i lovgivning og vejledninger ikke forekommer eksempler på komplette artslistes fra beskyttede overdrev. Det er derfor ikke muligt at vurdere, hvor stor en andel eller antal af overdrvsarter, der bør være på et areal for at udgøre en sammenhængende overdrvsvegetation. Den forholdsvist brede definition af overdrev medfører, at enkeltarters forekomst ikke særligt sikkert kan anvendes til klassifikation af overdrev og man derfor bør stille krav om en væsentlig eller udbredt forekomst.

Jf. Den opdaterede vejledning om § 3 overdrev:

"De vegetationsmæssige kriterier indebærer, at der på det pågældende areal skal have indfundet sig en sammenhængende overdrvsvegetation. Begrebet sammenhængende overdrvsvegetation blev anvist af ministeren ved lovændringen for at præcisere kriterierne for biologiske overdrev. Forekomsten af enkelte overdrvsarter på en mindre del af et areal medfører ikke, at der er tale om et beskyttet areal. Visse hårdt græssede biologiske overdrev kan være næsten uden opvækst af vedplanter (buske, træer)."

I forhold til konklusionerne i DCE-rapporten hører overdrev til de mere artsrige naturarealer, hvorfor antallet af typiske eller mere karakteristiske overdrvsarter ydermere vil styrke værdien af artslisten som dokumentation.

[Til top](#)

METODE

Vi har, med udgangspunkt i arterne i registreringsvejledningen, der er beskrevet som typiske/mere karakteristiske arter for overdrev, lavet illustrationer af arternes økologiske præferencer og følsomhed over for kulturpåvirkninger i todimensionelle koordinatsystemer. På denne måde har vi defineret "rum" inden for hvilke de beskrevne arter ligger. Herved er det muligt i samme koordinatsystem at placere nye artslistes til sammenligning, uden at det er et krav at der er tale om præcis de samme arter, men i stedet arter med samme krav til de betydende miljøvariable.

Illustrationerne er ikke statistiske analyser men alene illustrationer af arternes præferencer for voksesteder i forhold til økologi og kulturpåvirkning langs på forhånd definerede kombinationer af gradienter. Akserne er således ikke udtryk for funktioner af afhængige variable og den indbyrdes afhængighed er ikke testet. Der er ingen tvivl om at artsscorer er korreleret med Ellenbergværdierne i større eller mindre omfang.

Artsscorer og Ellenbergværdier er indeksstal, hvor arterne antager absolutte værdier. Hver art har således en x, y talkombination. Flere arter med samme talkombination vises ved at øge radius på den cirkel, der viser kombinationen i diagrammet.

Akserne er udvalgt efter test af forskellige metoder på artslistes vi råder over, med det formål dels at sprede data for artslistes på de på forhånd kendte forskellige naturarealer med forskellig beskyttelsesstatus eller type, og synliggøre den rumlige fordeling af arterne langs økologiske gradienter og artsscorer. Samt omvendt at klumpe arter fra artslistes for ensartede arealer jf. definitionen af plantesamfund. Herved er det tilstræbt både at synliggøre variation og dominerende præferencer/værdier, samt at gøre sammenligninger med artslistes, der mere eller mindre overlapper mulig på trods af de manglende muligheder for at lave reelle statistiske analyser.

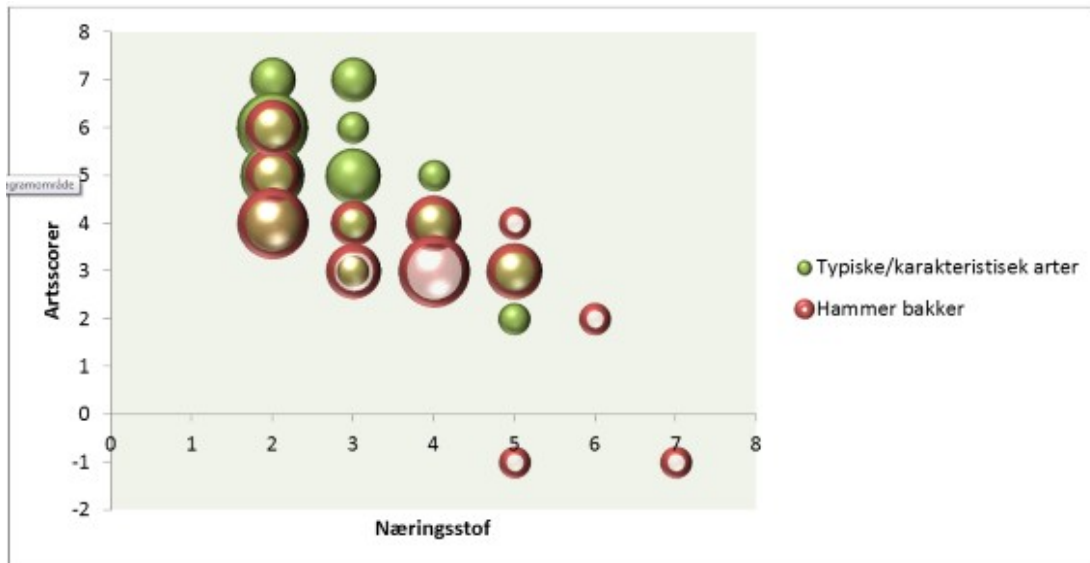
Vi har ikke vægtet nye artslistes værdier i forhold til arternes hyppighed. Vi vurderer umiddelbart at det ville være relevant og værdifuld information i.f.h.t. analysens styrke og muligheden for at lave et vægtet gennemsnit af Ellenbergværdierne, vi har dog pt. intet sammenligningsgrundlag ifht. hyppigheden af typiske/karakteristiske arter, da disse data normalt ikke indsamles.

Vi har valgt arternes artsscorer og Ellenberg-N, F og L-værdier til vores analyse fordi de lister og afgørelser vi råder over primært har været koncentreret om tilstrækkelig kontinuitet til beskyttelse og sondring mellem eng og overdrev. Men også fordi artsscorer og Ellenbergværdier er lettilgængelige og kan findes for de fleste arter i danske plantesamfund. Se Noter og baggrundsviden nedenfor.

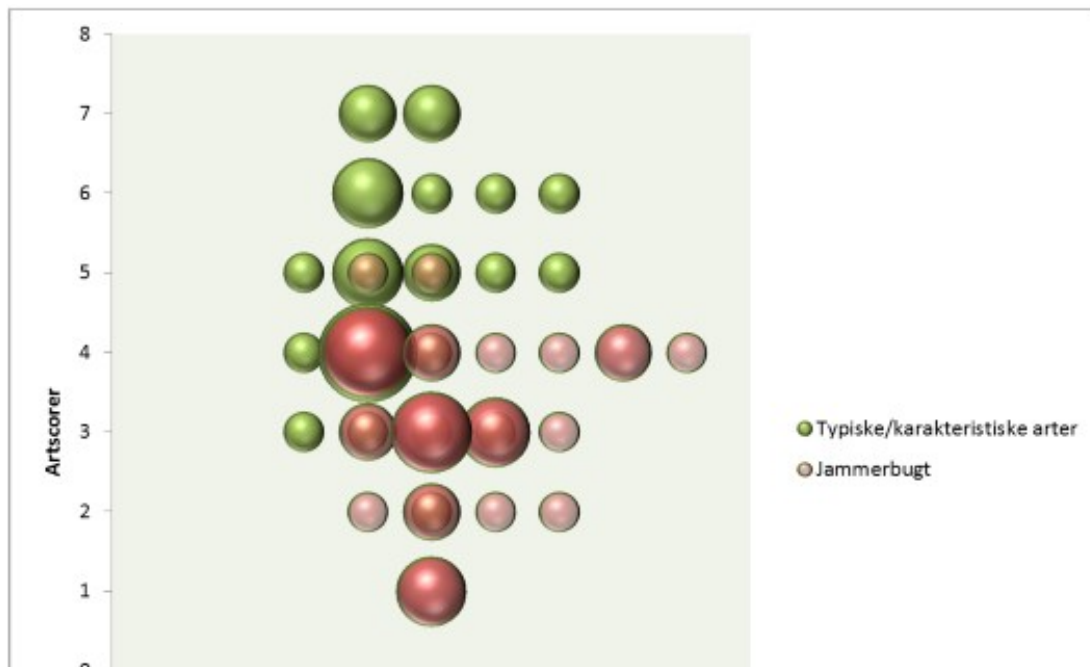
[Til top](#)

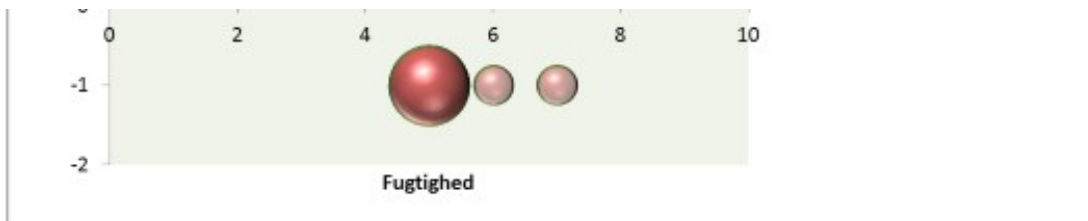
UDDRAG AF ANALYSERESULTATERNE

Nedenfor ses uddrag af analyserne. Alle analyserne tager udgangspunkt i sammenligninger med artslisten over typiske/mere karakteristiske arter i registreringsvejledningen. Arterne fra registreringsvejledningen klumper sammen omkring værdierne for betydende økologiske variable, der indikerer arternes præferencer. Rammer en ny artsliste omtrent det samme sted i diagrammerne som de typiske/karakteristiske arter indikere dette at der er tale om arter med tilsvarende præferencer. Rammer det mere eller langt ved siden af er der måske tale om en anden naturtype eller en et plantesamfund der ikke opfylder de vegetationsmæssige kriterier for at være en beskyttet naturtype.

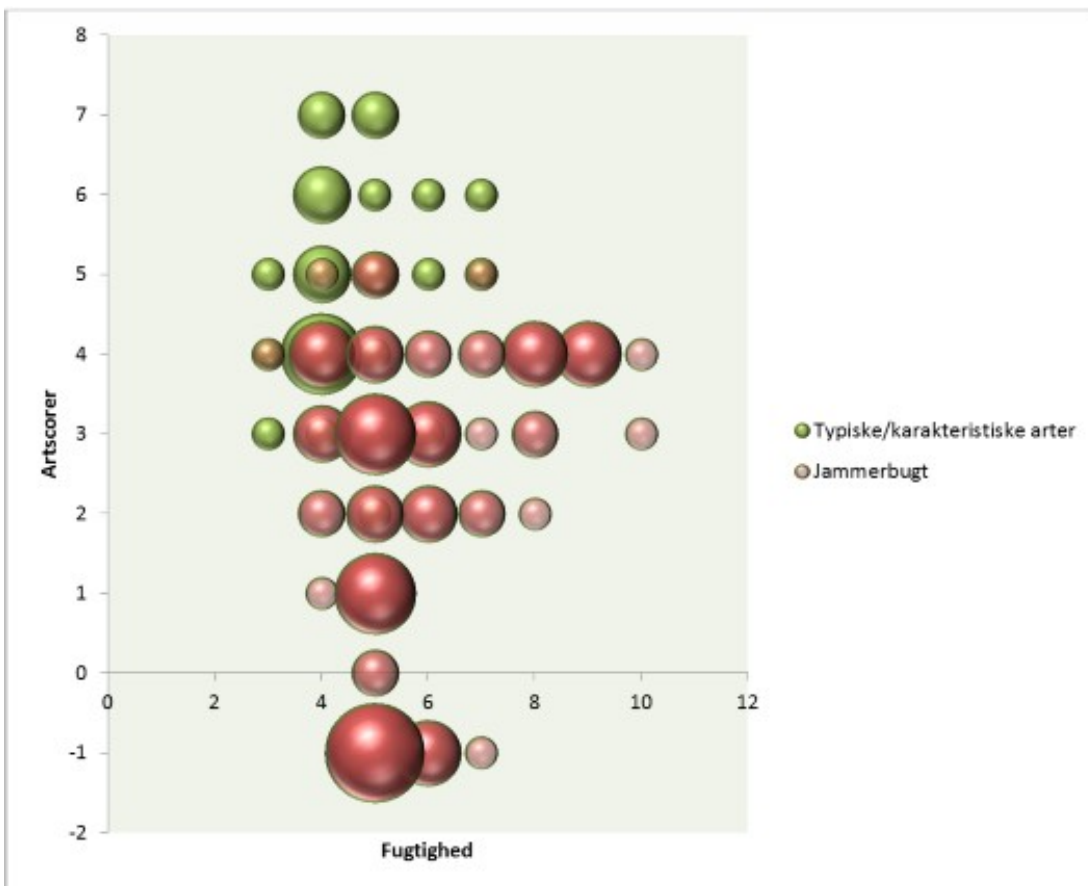

Figur 1. Rummelig fordeling af typiske/mere karakteristiske arter fra registreringsvejledningen samt registrerede arter fra surt ovedrev fra "NOVANA"-overvågningen. Data fra de to artslister klumper ved en ret høj artsscore og et forholdsvis lavt næringsstofniveau.

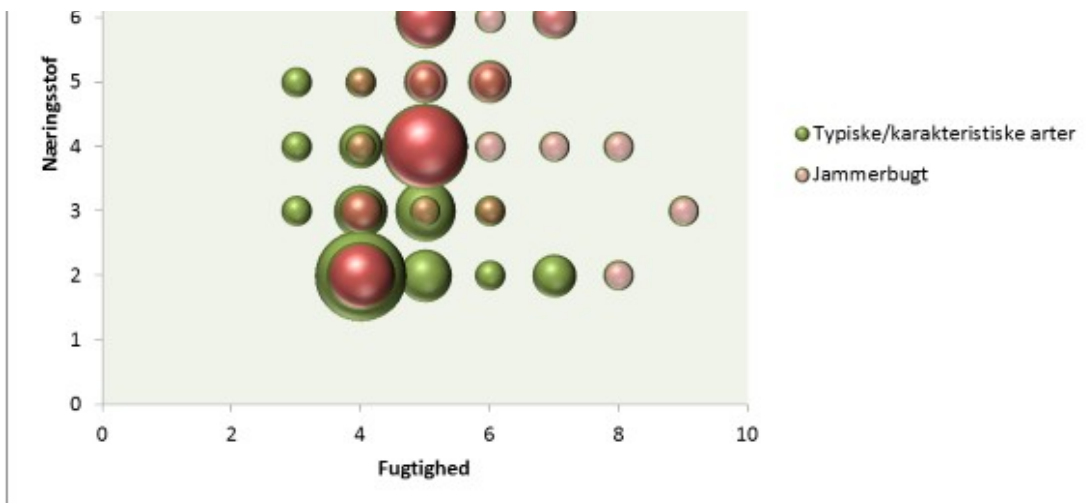

Figur 2. Sammenligninger med artsliste fra hjemvisning af ny-registrering af overdrev i Jammerbugt kommune NMK-510-00448. Data fra de to artslister trækkes fra hinanden ved anvendelse af artsscorer og fugtighed. Artslisten er fremstillet af kommunen ved udvidet registrering efter naturtilstandsvurderingssystemet. Der er lagt en enkelt dokumentationscirkel på et 6 ha stort areal.

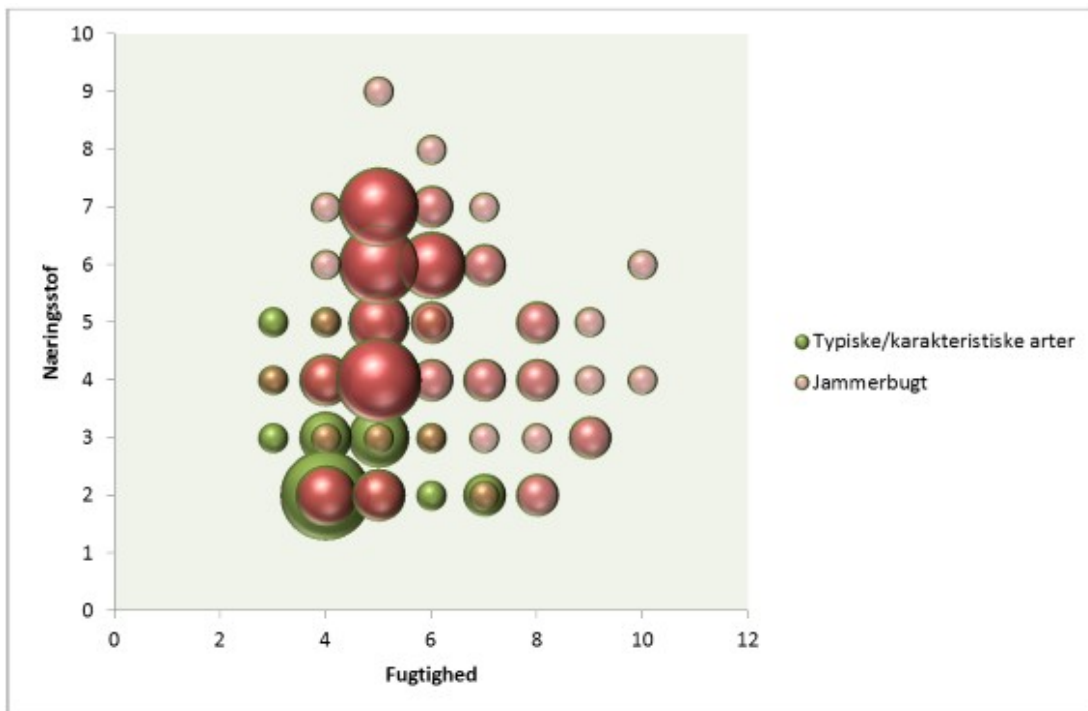

Figur 3. Samme sag som ovenfor, men her er der foretaget en mere grundig kortlægning og registrering af alle arter. Data trækkes yderligere fra hinanden ved anvendelse af samme aksekombination. Arealet er tydeligt mere fugtigt og kulturpåvirket end kommunens liste antyder.

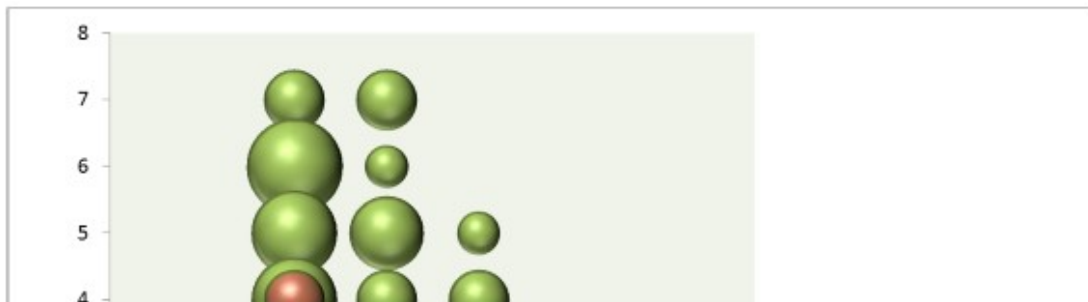

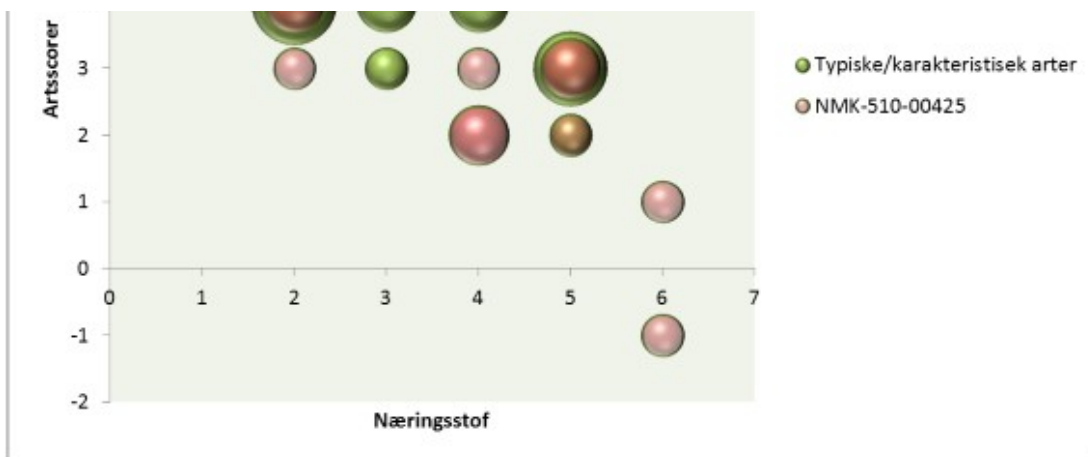

Figur 4. Samme sag men ny aksecombination med næringsstof og fugtighed. Baseret på kommunens artsliste.

Figur 5. Samme sag igen, denne gang med konsulentens komplette artsliste. Bemærk hvordan data trækkes fra hinanden langs akserne og hvor forskelligt indtryk de to artslister efterlader.

Figur 6. Illustration fra artsliste fra en klage over registrering af et overdrev. Klagen medførte afregistrering. Det synes tydeligt at den indsamlede artsliste ikke udgør en vegetation, der har samme præference for de samme økologiske miljøvariable som typiske/karakteristiske overdrevsarter.

[Se flere sammenligninger af listerne.](#)

[Til top](#)

KONKLUSIONER

Den forøgede retsvirkning af naturbeskyttelse efter naturbeskyttelseslovens § 3 kan meget nemt medføre flere tvister om hvornår et areal er omfattet af beskyttelse og hvornår beskyttelsen indtræder. I dag hviler afgørelserne i høj grad på erfaring og skøn, der desværre ofte er meget utilstrækkeligt beskrevet. Dette kan skabe en uklar eller manglende retsfølelse for de borgere for hvem en registrering af natur, har virkning eller betydning.

Med tanke for den retsvirkning det har/får at et areal er registreret er det væsentligt at de rammer og krav, der er for udpegning af beskyttet natur, er tilstrækkeligt velbeskrevne og ensartede.

Det bør være muligt at foretage egentlige kvalitative analyser af registreringer eller afgørelser og på den baggrund skabe klarhed over hvornår naturen "indtræder" eller "udtræder". Eller mere præcist, hvornår det skønnes at naturen bliver omfattet af beskyttelse, om niveauet flytter sig i en eller anden retning, om skønnet er indsnævret eller udvidet og om grundlaget for skønnet forvaltes ensartet på tværs af landet.

Der mangler konkrete krav til dokumentation ved afgørelse og dermed er det vanskeligt eller umuligt at lave tværgående kvalitative analyser af artslistes, som kan lægges til grund for en diskussion af hvilken natur, der kræver en beskyttelse, der kan forsvare erstatningsfrie indgreb i den private ejendomsret og umuliggøre udvikling af husdyrbrug i nærområdet mm.

Kan vi alligevel skabe større klarhed over hvad den typiske overdrevsvegetation er og hvornår den er indtrådt ved at koncentrere os om de, i registreringsvejledningen oplyste arters

økologisk præferencer mv. og på den baggrund definere et "Økologisk rum" ved kombinationer af betydende miljøvariable for en typisk overdrevsvegetation? Et sådant rum muliggør sammenligninger af artslistes, og vurderinger af om det vegetationsmæssige kriterium for er opfyldt uafhængigt af komplette artslistes og af om artssammensætningen er den samme.

Vi vil tilstræbe at samle flere eksempler og arbejde videre på at udvikle metoden til at definere overdrevsvegetationen ved betydende miljøvariable til sammenligninger af artslistes.

Selvom definitionerne af naturtypen overdrev omfatter mere end vegetationsmæssige kriterier, indikerer vores lille analyse, at der kan være varierende fortolkninger af overdrevsvegetation. Vi ønsker derfor, i lyset den øgede retsvirkning af naturbeskyttelsesloven, at rejse spørgsmålene:

- Kan vi underbygge den erfaringsbaserede viden om natur og naturbeskyttelse, med naturvidenskabelig viden og derved opnå en bedre klarhed i afgørelserne?
- Kan det ske på det nuværende lovgrundlag eller kræver det lovændringer?

[Til top](#)

NOTER OG BAGGRUNDSVIDEN

Ellenbergs indikatorværdier er værdier, der beskriver plantearternes præferencer for f.eks. fugtighed (F), næringsrigdom (N), pH (reaktionstal, R), lys (L), salinitet (S). Indikatorværdierne er ikke eksakte mål som fx pH, vandstand, fosfortal eller saltholdighed, men er værdier på en rangordnet skala, der fx afspejler jordbundens pH. I mangel af gode fysiske og kemiske mål på voksestedet (fx vandstand, pH, fosfor- og kvælstofindhold) kan vægtede gennemsnit af Ellenbergs indikatorværdier for et prøvefelt anvendes som en indikation for de økologiske kår. En lang række undersøgelser har således påvist en sammenhæng mellem målte miljøvariable og gennemsnitlige Ellenberg-værdier. Ellenbergværdierne har den svaghed at de ikke beskriver arternes økologiske bredde, og altså ikke hele bredden af f.eks. en fugtighedsgradient en art kan forekomme. Derfor er der størst sikkerhed i sammenhængen mellem værdierne og de økologisk kår på et areal, hvis man beregner et vægtet gennemsnit for alle arterne, der forekommer på arealet.

Ellenbergværdierne kan således anvendes til at vurderer om fundne arter er tilknyttet fugtige arealer eller tørre og således medvirke til klassifikation af et naturareal Ellenbergværdierne kan også bruges når man vil vurdere om et areal er ugunstigt påvirket af f.eks., tilgroning, dræning eller forsumpning.

Der findes ingen Ellenberg-værdier for kontinuitet, græsnings/slæt tolerance, eller koloniseringsevne. Viden herom er i høj grad erfaringsbaseret eller skal hentes andetsteds. Artscorer summerer viden om arternes tolerance overfor ugunstig påvirkning og erfaring om arternes forekomst på naturarealer i gunstige og upåvirkede tilstande. Derfor rummer artsscorer værdifuld info om et areals naturlighed/værdifuld upåvirket natur, som er sjælden, dog uden at det umiddelbart kan aflæses om reduceret artsscore skyldes næringsberigelse, tilgroning, dræning eller stokastiske hændelser mv..

Når man skal vurdere om et areal kan henregnes til en specifik naturtype er det således nyttigt både at se på Ellenbergværdier og artsscorer.

Arterne er meget forskellige i deres økologiske præferencer, nogle arter forekommer ret bredt og voksested kan supplerende fortolkes efter rødlisten m.m. se bilag 1 artiklen ” [Ny-registrering af overdrev og naturtilstandsvurderingssystemet](#)”.

Viden om arternes Grime CSR-værdier (Grime, 1979) eller Raunkiærs livsformtyper (Raunkiær, 1907) kan også være værdifuld viden, der videnskabeligt kan underbygge skøn, eller reducere nødvendigheden af skøn. Jf. NOVANA-rapporten [TERRESTRISKE NATURTYPER 2011 – UDVIKLING OG AREAL](#):

Planter der har en evne til at konkurrere om ressourcer i miljøer med en høj plantetæthed, kaldes Grimes C-strateger (konkurrence-strateger). I næringsrige miljøer vil disse planter dominere med tætte høje bestande og typisk med veludviklede rødder. Planter, som tåler en høj grad af stress på grund af lavt næringsstofniveau eller meget eller lidt vand og hvor der ikke er nogen høj grad af forstyrrelse af omgivelserne, kaldes S-strateger. Det er typisk planter, der vokser langsomt som for eksempel dværgbuske. Den sidste kategori hos Grime er de såkaldte R-strateger som har en høj væksthastighed men lav konkurrenceevne og overlever mellem årene ved at have en stor frøbank. De typiske miljøer er næringsrige men ustabile. Typiske R-strateger er gederams, hindbær (efter stormfald i skove) eller de fleste ukrudtsarter fra køkkenhaven.

LITTERATUR

Nygaard, B., Ejrnæs, R., Baattrup-Pedersen, A. & Fredshavn, J.R. 2009: [Danske plantesamfund vi moser og enge – vegetation, økologi, sårbarhed og beskyttelse](#). Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. 144 s. – Faglig rapport fra DMU nr. 728..

Ejrnæs, R., Nygaard, B. & Fredshavn, J.R. 2009: [Overdrev, enge og moser. Håndbog i naturtypernes karakteristik og udvikling samt forvaltningen af deres biodiversitet](#). Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. 76 s. – Faglig rapport fra DMU nr. 727.

Fredshavn, J.R., Nygaard, B. & Ejrnæs, R. 2010. [Naturtilstand på terrestriske naturarealer – besigtigelser af § 3-arealer](#). 2. udgave. Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. 72 s. – Faglig rapport fra DMU nr. 792.

By- og Landskabsstyrelsen 2009: [Vejledning om naturbeskyttelseslovens § 3 beskyttede naturtyper](#). Miljøministeriet, By- og Landskabsstyrelsen 2009. Publiceret elektronisk.

Skov og Naturstyrelsen 1993: Vejledning om registrering af beskyttede naturtyper

Brøndum W. H. og Pedersen T. M. 2014: [Ny-registrering af overdrev og naturtilstandsvurderingssystemet](#). Videncentret for landbrug.

Nielsen, K.E., Damgaard, C., Nygaard, B., Bladt, J., Ejrnæs, R. & Bruus, M. 2012. [Terrestriske naturtyper 2011 - udvikling og areal](#). NOVANA. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 118 s. - Videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 35.

[Til top](#)
